

Alfonsas Dargis. Fotografas nežinomas.
Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

ŠIS TAS APIE SAVE

Alfonsas DARGIS

VAIKYSTĖ

„Gimiau 1909 m. gegužio mėnesio 12 d. Žemaitijoje, Mažeikių apskrityje, Reivyčių kaime. Tėvas– Ignas Dargis . Jis 1920 metais mirė (netyčia buvo nušautas). Mama – Morta Ročaitė. Ji buvo gretimo kaimo ūkininkaitė. Ant jos pečių paliko 40 hektarų ūkis ir šeši vaikai. Aš buvau vyriausias. Vėliau ji ištekėjo už to paties kaimo ūkininko Jono Strazdausko, kuris turėjo ir savo 35 hektarų ūkį. Jiedu susilaukė dar 4 vaikų.

Augau negeru Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu. Lietuviškų knygų kaip ir nebuvo. Pradžios mokyklos irgi nebuvo – nei mūsų kaime, nei Mažeikiuose. Tai tik visokių pasakų prisiklausiau iš labai gero pasakotojo – kaimyno Mišučio. Vasarą su

kaimynų vaikais ir piemenukais žaisdavau visokius žaidimus – dirbau kuliamąsias mašinas, vėjinius ir vandeninius malūnus, iš molio lipdžiau gyvulius ir visokias figūras. Tačiau pastarieji, džiūdami saulėje, suskildavo ir sutrupėdavo.

Netoliese gyveno Udrai. Jų Stasė kartais su motina važiuodavo į Mažeikių turgų. Grįžusi Stasė ateidavo pas mus žaisti „Kas toliau?“ Smėlėto kelio pakraštyje ji nubrėždavo tiesią liniją, mes, keturi ar penki „vyrai“, išsirikiuodavome pagal tą liniją, išsitraukdavome iš kelnaičių savo „dešreles“ ir leisdavome vandenį kiek beišgalėdami toliau. Ant smėlio buvo aiškiai matyti, kuris toliausiai nustūmėm. Toliausiai nustūmusiam Stasė duodavo po tris ar keturis saldinius (cukerkas), dažniausiai be popierėlių, o kitiems – tik po vieną.

Turėjom ir pirtį. Prie jos buvo primesta krūva pirties krosnyje sudegusių akmenų. Juos lengva buvo sudaužyti, o sudaužytuose trupiniuose buvo daug blizgučių, labai panašių į auksą. Sudaužiau pora akmenų, labiau blizgančius akmenėlius sudėjau į skardinę dėžutę, nusinešiau į virtuvę ir mėginau prisitirpinti aukso, bet mama ir merginos mane su visa dėžute išvijo lauk iš virtuvės. Jos nežinojo, ką aš norėjau padaryti, o aš kažin kodėl nedrįsau joms pasakyti. Šiandien ir pats nežinau, kaip tokia mintis man į galvą šovė, greičiausiai kas nors iš šalies ją įkalė, bet aš tikrai tikėjau, kad tik reikia prisitirpinti to aukso, jį nuryti, ir tada, kai išėisi į lauką ir atsitūpsi, tai pradės byrėti auksiniai daiktai, kurių panorėsi. Gaila, kad moterys įgyvendinti šį sumanymą sutrukdė.

Mano paties išlaidoms mama pinigų duodavo labai mažai. Davė dvi vištas ir leido pasisodinti pusę centnerio bulvių. Tų vištų kiaušinius galėjau parduoti. Rudenį, nukasęs bulves, jas taip pat pardučiau. Už gautus pinigus dažniausiai pirkdavau knygas. Mažeikiuose buvo Šv. Kazimiero knygynas – tai ten ir pirkdavau. Ypač pirkdavau pasakas. Kažin kodėl svetimų knygų skaityti nemėgau. Skaičiau tik savo. Ne tik pats skaičiau, bet ir kitiems skolindavau.

Žiemos vakarais mūsų šeimyna ilgai vakarodavo: moterys verpdavo linus, vilnas, o man dažnai tekdavo klūpėti šalia mamos ir mokytiis poterių. Ji verpdama labai iš lėto meldavosi, o aš turėdavau kartoti paskui ją. Po kiek laiko reikėdavo poterius pakartoti, tik jau be motinos pagalbos. Jeigu poterius sukalbėdavau be klaidų, egzaminai tuo ir

pasibaigdavau, bet jei klysdavau, mikčiodavau, gaudavau barti ir egzaminai tada užsitęsdavo ilgai. Po pamokos mama pasakydavo: „Al'puonieli, atsirėik dounas rėikelė ēr užsitepk medaus“. Turėdavau pabučiuoti mamai ranką, ir tik tada bėgdavau taisyti užkandį. Tas mamos pamokas labai gerai prisimenu, ir ačiū mamai už jas. Dabar, savo žemiškus vargus išvargusi, ji ilsisi kažin kur Sibiro žemėje.

Pavasariui atėjus, mama išsiuntė mane į tolimesnius mokslus, į Mažeikius, pas davatkėlę Latakienę. Ji gyveno špitolėje – šlavė parapijos bažnyčią ir rengdavo vaikus pirmajai komunijai. Kartu su manimi mokėsi dar gal dešimt ar dvylika „studentų“. Jeigu oras būdavo geras, gražus, pamokos vykdavo šventoriuje, jeigu blogas, mokydavomės jos mažame butelyje. Mokslui ir tvarkai palaikyti „profesorė“ turėjo po prijuoste pasibrukusi pantį. Jeigu kas ne taip, tai su pančiu gaudavome per kuprą.

Atėjus rudeniui, mama mane nuvedė į tikrą mokyklą. Skaityti jau kiek mokėjau – mama buvo pramokiusi. Ji pati skaityti buvo išmokusi Leckavoje – slaptoje lietuviškoje mokykloje. Ta mokyklėlė buvo ant Ventos upės kranto, krūmų užgožtoje žydų pirtyje. Kai mokėsi, vienas žmogus vis saugodavo, kad neužeitų „stražninkas“ (policininkas).

Mažeikių pradžios mokykloje nuo žandarų neberekėdavo saugotis.

Mane priėmė į pirmą skyrių. Rodos, kad mokiausi gerai. Pradėjau piešti. Mama sakydavo, kad per daug piešiu. Piešiau tai, ką sugalvodavau. Kopijuoti nemėgau, nes atrodė, kad toks darbas ne mano.

Trečiame skyriuje reikalai pagerėjo. Į mokyklą dirbti atėjo Henrikas Kačinskas, tas pats, kuris vėliau tapo labai garsiu aktoriumi. Jis buvo mylimiausias mūsų mokytojas. Sekdavo daug pasakų, pasakodavo visokius padavimus, daug laiko skirdavo piešimui. Kad ir nedaug ką išmokome, bet geresnio mokytojo už jį mokykloje nebuvo. Kartą jis mūsų paklausė: „Vaikai, kuris paukštis geriausias giesmininkas, kuris geriausią balsą turi?“

Visi pakėlėme rankas. Kačinskas pirštu parodė į mane. Aš drąsiai atsakiau, kad gaidys. Kačinskas nusišypsojo ir pasakė: „Matyti, kad ūkininkas esi“.

Po daugelio metų sutikau Kačinską, pasakiau, kad esu buvęs jo mokinys ir prisiminiau apie gaidį. Kačinskas labai apsidžiaugė, sutikęs savo mokinį.

Prieš Kalėdų šventes parapijos klebonas su bažny-

A. Dargis. „Esu laimingas“. 1988 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

čios tarnais lankydavo parapiją. Kalėdodavo vakare. Vakarienė visada būdavo pas mus. Kai pamatydavome ateinančius, visi – tėvas, mama, vaikai, merginos, bernai – stodavome į eilę įeinančių pasitikti. Jie, pro duris įžengę, tuoj sugiedodavo trumpą giesmę, o paslui klebonas imdavo vieną kitą šnekinti. Paklausdavo net poterių, o to visi labiausiai bijodavo.

Atsimenu: kartą klebonas paklausė mano sesutės Sofijos: „Kiek turi pirštų? Jeigu žinai, už kiekvieną pirštą gausi po saldainį.“ Sesutė, nė nemirktelėjusi, atsakė, kad dvidešimt, ir gavo dvidešimt saldainių. Tada klebonas atsisuko į mane. „O kiek tu turi?“ Aš irgi greitai atpyliau – pasakiau, kad turiu dvidešimt vieną. Klebonas ir man pripylė pilnas rieškutes saldainių. Gerai nusiteikęs jau ruošiausi eiti į kitą kambarį, kai pajutau mamos ranką į nugarą. Išsigandau. Mama buvo supykusi. „Kas tau sakė, kad turi dvidešimt vieną pirštą?“ – supykusi paklausė ji. „Izidorius,“ – atsakiau. Izidorius buvo mūsų bernas.

(Nukelta į 54 p.)

1989 m. tuometinėje VFR A. Dargio 80-mečio proga surengtos jo tapybos ir grafikos kūrinių parodos katalogo viršelis

Jis visada sakydavo, kad vyrai turi vienu pirštu daugiau už mergaites.

Dar pradžios mokykloje bebūdamas pradėjau tarnauti Mišioms. Buvo Parcinkulio atlydai. Daug suvažiavo kunigų, o žmonių tai ir bažnyčioje netilpo. Mane zakristijonas paskyrė prie senoko nepažįstamo kunigo. Jis pasiėmė relikvijorių, duodavo jį žmonėms bučiuoti, o aš kiekvieną pabučiavimą turėjau palydėti skambučiu – klink-klink. Apėjus bažnyčią, apsuksom šventorių. Visi mane mato, o aš vis klink-klink. Sugrįžom į bažnyčią. Kunigas klausia, kur padėti relikvijorių. Netoli buvo altorius, aš ir pasakiau, kad turbūt čia. Kunigas užlipo laipteliais prie altoriaus, patempė tabernakulio dureles. Buvo užrakintos. Apsisukom eiti į zakristiją. Aš – pirma, jis – iš paskos. Ir tik staiga bumt, bumt man į nugarą. Ir sako: „Jei nieko nežinai, netarnauk Mišioms.“ Taip niuksėdamas ir atsivarė mane į zakristiją. O čia zakristijonui pakėlė vėją, kam nemokšą leidžia tarnauti. Zakristijonas nebarė, tik pasakė, kad pats kunigas turėjo žinoti, kur relikvijorių padėti – iš kur paėmė, ten ir atnešti. Bet man nuo to nebuvo

nė kiek lengviau. Buvo tokia sarmata, kad kunigas bažnyčioje primušė, jog nenorėjau net namo eiti. Kai parėjau, jau visi žinojo, kas atsitiko. Mama irgi ėmė barti. Taip mano tarnavimo Mišioms karjera ir pasibaigė. Jeigu ne tas įvykis, kas žino, gal šiandien būčiau vyskupas.

Pradžios mokyklos nebaigiau. Į Mažeikių gimnazijos pirmąją klasę mane parengė Albinas Molis. Jis buvo Mažeikių gimnazijos klausytojas. Kai įstojau į gimnaziją, jau buvau „barzdotas“ vyras.

GIMNAZIJA 1924 M.

Pirmoje klasėje buvo daugiau kaip 50 mokinių. Man pirmoje klasėje sekėsi neblogai – pagal pažangumą buvau aštuntas mokynys. Sunkumų man kėlė tik lietuvių kalba. Kodėl visokie taškeliai, nosinės, – y, j, i ir t. t. To nesupratau tada, nesuprantu ir šiandien.

Per Kalėdų švenčių atostogas išspausdinau šifragrafuotą 12 puslapių, sąsiuvinio dydžio piešiniais iliustruotą laikraštuką „Mokinukas“. Kai po švenčių savo spaudą, gal 25 egz., atgabenau į gimnaziją, buvo sensacija. Pirmas laikraštis gimnazijoje! Direktorius Melchijoras Račkauskas mano „Mokinuką“ nupirko ir mane pagyrė. Tai ko daugiau galėjo reikėti?!

Karo metais sudegė tėviškės ūkis ir ten buvęs „Mokinukas“, piešiniai, liaudies meno objektai – dievukai, skulptūrėlės (apie 28 skulptūrėlės). Gaila.

Antroje klasėje nieko ypatingo neįvyko. Daug laiko skyriau piešimui. Naudojau aliejinius dažus. Darbai buvo iki 50x60 cm dydžio. Išėjo dar du „Mokinuko“ numeriai. Buvo ir bendradarbių, kurie rašė.

Būdamas trečioje klasėje „Mokinuką“ leidau toliau. Piešiau, žaidžiau futbolą. Pradėjau privačiai mokyti groti smuiku – pamokos būdavo du kartus per savaitę. Tėvas buvo smuiką parvežęs iš Anglijos, nes per Japonų-Rusų karą buvo ten išvažiavęs. Specialistai sakė, kad smuiko garsas yra labai geras. Ūkyje turėjome smuiką, armoniką ir gitarą.

Per Kalėdų šventes savo mokykloje vaidinome, tik nebeprisimenų ką.

Trečios klasės mokslo rezultatas: Dargis paliekamas trečioje klasėje sėdėti antriems metams. „Mokinukas“ ėjo toliau – išleidau du egzempliorius. Piešimas nebuvo užmestas, taip pat ir smukas. Bu-

vau priimtas į gimnazijos mokinių orkestrėlį. Jeigu Dargis grojo, buvo gerai, jeigu negrojo – dar geriau.

Rudenį, prasidedant mokslo metams, buvo gimnazijos mokinių rekolekcijos. Jas vedė atvažiuavęs vienuolis Kudirka (buvo su barzda). Po pietų turėjome eiti į bažnyčią klausyti jo pamokslo. Vienuolis Kudirka tiek daug griekų mums pripasakojo, kad ir pats velnias bijotų jį įsileisti į savo patalpas. Eidamas išpažinties, savo griekus išmokęs iš sąrašo, juos papasakojau kunigui. Kunigas spaviednyčioje snūduriavo. Staiga sujudo lyg kokia bitė jam būtų į nosį įkandusi. Sakiau, kad skaičiau Giovanni Boccaccio „Dekameroną“. Kunigas pradėjo balsiai šaukti: „Ar žinai, kad tai yra bloga knyga, už tai tave ekskomunikuosma“. Aš nežinojau, ką reiškia „ekskomunikuosma“. Supratau, kad tai kažkas baisaus. Pradėjau kunigui meluoti, kad nežinojau, kad ta knyga bloga, kad ją gavau iš draugų ir t. t. Kunigas kiek atvėso, davė biesų (velnių), bet jau iš palengva.

Už manęs esantiems draugams nereikėjo aiškinti, kodėl kunigas balsiai šaukė – jie viską girdėjo. Gavęs iš kunigo kortelę, kad buvau išpažinties, sukaitęs pasitraukiau nuo klausyktos. Kortelę reikėjo atiduoti gimnazijos kapelionui (rodo, kad jis buvo Tautkus ir dabar lyg tai gyvena JAV). Kapelionas pasižymėjo į dienyną – taip jis žinodavo, kasėjo išpažinties.

Dar besimokant gimnazijoje jos VI klasės mokinys Vladas Punis įsteigė Senovės pažinimo mėgėjų kuopelę (SPMK) – dabar Mažeikių muziejus. Steigiamajame kuopelės susirinkime buvo V. Punis (dabar akių gydytojas), A. Dargis, broliai Valtai ir dar keletas. Senovės pažinimo mėgėjų kuopelės tikslas buvo rinkti liaudies meną, registruoti istorines vietas. Kuopelę įregistravo Mažeikių apskrities viršininkas. Galėjome rinkti aukas, netrukdomi dirbti.

SPMK išleido neperiodinį leidinį „Senovė“. Jo 1–4 numerius redagavo V. Punis. Ant viršelio buvo mano sukurtas „Kanklininkas“.

1928 m. rudenį baigęs Mažeikių gimnazijos keturias klases, išvažiavau laikyti egzaminų į Kauno meno mokyklą. Per egzaminą davė piešti kubus. Esamus kubus piešiau, braižiau stambiomis linijomis, netušuodamas. Kai nutariau, kad mano darbas yra užbaigtas, turėjau išeiti iš salės. Egzaminus laikėm gal 40 asmenų. Kitą dieną egzaminų vertinimo komisija ant juodos lentos pakabino sąrašą

A. Dargis. „Karnavalas“. 1958 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

stojusiųjų, kurie išlaikė egzaminus. Dargio pavardės sąrašė nebuvo. Taigi, Dargis egzaminų neišlaikė. Buvo liūdnas momentas. Grįžau nosį nuleidęs su savo didele gėda į gimnazijos penktąją klasę.

Penktąją klasę lankiau, bet nieko nebesimokiau. Dvejetukų buvo pilnas klasės dienynas ir iš paišybos tik ketvertas. Kažkodėl paišybos mokytojas Brazdys manęs nemėgo. Kentėjau dantis sukandęs, laukiau sausio mėnesio. Sausio pradžioje vėl buvo galima laikyti egzaminus į Kauno meno mokyklą. Susikalęs medinę dėžę įsidėjau į ją lašinių, dešrų, duonos kepalą, pagalvę, antklodes ir 1929 m. sausio pirmąją brolis mane rogėmis nuvežė į Mažeikių geležinkelio stotį. Buvo šaltas žiemos vakaras. Sniegu apšarmojęs traukinys apie 11 valandą nakties atbildėjo iš Klaipėdos. Brolis ir mano ištikimas draugas Aleksas Kazakevičius padėjo mano turtą (dėžę) įstumti į vagoną. Sėdėdamas vagono kupė kampe nutariau į gimnaziją nebegrįžti. Jei ne į Kau-

(Nukelta į 56 p.)

A. Dargis. „Metai“. 1991 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

no meno mokyklą, tai gal į Meno mokyklą pasiseks įstoti. Egzaminai į Kauno meno mokyklą pasisekė. Apsigyvenau pas draugą Kiprą Šiaulį, kuris mokėsi Kauno meno mokykloje. Kambariuką turėjome Žemaičių gatvės gale, prie Neries upės. Gyvenome medinio namelio palėpėje. Tualetas lauke, Neries krūmų pavėsyje. Kaina dviem – 30 litų per mėnesį. Šeimininkai buvo jauna rusų porėlė, vaikų neturėjo. Šeimininkas buvo mūrininkas. Su juo gerai sutarėme. Mes šeimininką Abrosimu vadinome, o jis mane – Aloška. Nežinau, iš kur jis tą vardą surado.

Pusryčiams ir vakarienei – virintas vanduo. Į vandenį įdėdavom kakavos (be pieno) ir kiek cukraus, duona, lašiniai ir dešra (jei to gero dar būdavo likę iš to, ką gaudavome iš namų). Jei lašinių ir dešros pritrūkdavo, valgydavome duoną su dirbtiniu medumi. Pietums – ta pati dešra, lašiniai ir duona. Valgykloje pietų negalėjome valgyti, nes neturėjome pinigų. Kai gaudavau porą litų iš namų, būdavo daug mažų išlaidų: dažai, popierius, rūbai,

nuoma ir t. t. Tais metais ūkininkų parduodami produktai buvo pigūs: rugių vienas centneris – 3–4 litai. Mama turėjo daug rugių parduoti, kad sūnelį galėtų į mokslus išleisti. Už mokslą per metus reikėjo mokėti 50 litų. Mama turėdavo mokėti ir ūkyje dirbusiems samdiniams.

Kai šeimininkai klausdavo, ar valgėme pietus, sakydavom, kad valgėme valgykloje, nes buvo gėda šeimininkams sakyti teisybę.

Kai saulė švietė, buvo šilta, pietus valgydavom Neries upės slėnyje – po čia augusiais medžiais. Neaimanavom, nesiskundėm. Buvome laimingi, kad mokomės Kauno meno mokykloje. Pilvą nuramindavome su dešra ir lašiniais. Apie pusantrų metų Neries slėnyje dažnai pietaudavome – valgydavome vis tą pačią dešrą, lašinius, duoną. Mano draugas K.Šaulys, su kuriuo kartu gyvenau, buvo iš ūkio.

1929 m. pavasario semestro neužskaitė, nes iki pavasario buvo streikas – profesoriai (pedagogai), taip pat ir vyresnieji semestro klausytojai su profesoriais buvo tarp savęs susipešę. Kauno meno mokykla buvo reformuota – ją pavadino Kauno aukštesniąja meno mokykla. Pirma tam, kad užbaigtum mokyklą, joje reikėdavo mokytis 4 metus, o po reformos – 6.

Į Kauno aukštesniąją meno mokyklą buvo galima įstoti baigus keturias gimnazijos klases. Gimnazijos kursą reikėjo užbaigti meno mokykloje, nebuvo tik matematikos. Literatūrą dėstė Jurgis Talmantas, meno istoriją – Ignas Šlapelis, tikyba – poetas Mykolas Vaitkus ir t. t. Per atostogas tėviškėje padėdavau ūkio darbuose. Vakarašis aš ir broliai grodavome polkas, valsus. Kaimo jaunimas šoko, dainavo – net ir kitame kaime jų dainos būdavo girdėti. Buvom laimingi! Rudenį su lašiniais, dešrom, duona – atgal į meno mokyklą.

Per pirmąjį semestrą piešti reikėdavo graikų antikines skulptūras (biustų kopijas). Nežinau, kodėl taip būdavo. Aš graikų antikinių skulptūrų kopijas mėginau piešti kubistiniu būdu. Tais metais per pirmąjį semestrą buvo apie 30 klausytojų. Piešimą dėstė Kajetonas Šklėrius. Kai K. Šklėrius atėjo į studiją koreguoti darbų, pajutau, kad jis ilgai stovi už mano nugaros. Galvojau, kad gausiu biesų arba kad pagirs mane. Neužilgo išgirdau K. Šklėrio balsą:

– Dargi, kai užbaigsi meno mokyklą, galėsi sėdėti ant Nemuno kranto ir dirbti ką nori. Dabar

esi meno mokykloje – daryk tai, ką akys mato.

1931 m. pavasarį sutikau savo draugą V. Punį (jis studijavo mediciną). V. Punis man patarė nueiti į Patologijos skyrių pas profesorių Vinklerį: „Prof. Vinkleris per paskaitas rodo žmogaus kūno dalių piešinius, gal jam jų reikia daugiau, galėtum geriau nupiešti, negu kad yra nupiešti tie, kuriuos profesorius turi“.

Prof. Vinkleris buvo netolimas mūsų kaimynas. Jis atvažiuodavo vasaroti į savo tėviškę – brolio malūną. Aš tuoj pat parašiau prof. Vinkleriui laišką, paaiškinau, kad esu meno mokyklos klausytojas ir jo brolio kaimynas, paklausiau, ar jam Patologijos skyriuje nereikia piešinių, ir pasakiau, kad norėčiau juos piešti. Greitai nuo prof. Vinklerio į meno mokyklą man atėjo laiškutis, kuriame buvo parašyta, kad ateičiau į Patologijos skyrių nurodytomis valandomis. Skubėjau kiek galima greičiau. Profesorius buvo aukšto ūgio, nestoras, su maža žila barzdele. Kalbėjom apie jo tėviškę, kaimynus. Po trumpo, malonaus pasikalbėjimo profesorius man pasakė: „Ateik po poros dienų, pasiimk didelį lapą popieriaus ir dažų – darbo turėsime“. Iš džiaugsmo, bėgdamas žemyn laiptais, net nugriuvau.

Profesorius išimdavo iš didelių stiklainių su formalinu smegenis, širdį, plaučius, inkstus ir kitas žmogaus kūno dalis, piešiamą kūno dalį padėdavo ant didelės lėkštės, parodydavo svarbią vietą, tą, į kurią reikia atkreipti daugiausiai dėmesio. Man tą parodytą svarbią vietą reikėdavo gerai nupiešti. Tos iš formalino išimtos kūno dalys stipriai kvėpėdavo ir be to būdavo nemalonus jausmas. Kartais piešiau žiūrėdamas ir pro mikroskopą.

Prof. Vinkleriui rekomendavus, panašaus darbo gavau Akių klinikoje pas profesorių Petrą Avižonį, ir Dantų klinikoje pas dr. Nemeikšą. Už piešinį gaudavau 15 litų. Vienam piešiniui padaryti prireikdavo trijų–trijų su puse valandos. Darbas nebuvo nuolatinis. Per mėnesį gaudavau užsakymą 8–12 darbų. Tai su kūryba nieko bendro neturėjo, bet materialiai daug padėjo. Taip dirbau apie tris metus. Pietų Neries slėnyje po medžių lapija nebevalgiau. Studentiški pietūs kainuodavo vieną litą. Susitaupęs kiek pinigų, Kauno senamiestyje (talkučkėje= turgelyje) pas žydėlį nusipirkau kostiumą, batus, marškinius. Pasirišau po kalu didelę juodą juostą (šlipsą), užsidėjau ant galvos Trijų tulpių korporacijos kepurę, per

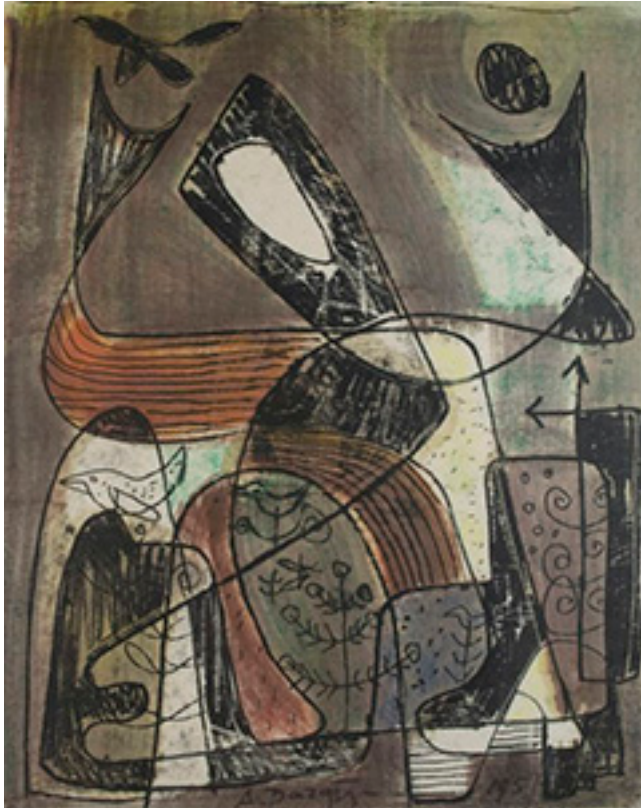
A. Dargis. Kompozicija. Nuotrauka iš RKIC archyvo

krūtinę užsijuosiau korporacijos juostą. Nusipirkau ir storą bambuko lazda (tada buvo moda vaikščioti su lazdomis), tad grįžau vasaros atostogoms į kaimą jau „didelis dailininkas“. Kitų metų pavasarį išleidau savo poezijos mažą rinkinėlį. Pavadinimas – „Dvidešimtojo amžiaus veidas“. Mano poezija niekas nesidomėjo, tad poeto karjera buvo užbaigta.

Tų pačių metų pavasarį Kauno universitete vakarais klausiau gal 15 paskaitų apie Lietuvos liaudies meną, skulptūrą, architektūrą (statybą). Universitete užbaigus minėtus kursus, vieną savaitę praktiką atlikome Dzūkijoje. Grupėje buvo apie 20–25 klausytojai. Švietimo ministerija davė autobusą ir šiek tiek pinigų. Į Merkinę ir į Simną išvažiavome dainuodami. Grupei vadovavo Čiurlionio galerijos direktorius Paulius Galaunė. Mes, taip pat ir P. Galaunė, miegodavome pas ūkininkus ant šieno.

Paskutinė praktikos vieta buvo Simnas. Apsistojome pas kleboną. Jis mus pavaišino dešrom ir

(Nukelta į 58 p.)

A. Dargis. „Sode“. 1950 m. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

pienu. P. Galaunė kartu su manimi užlipo į senos, gražios Simno bažnyčios palėpę. P. Galaunė stumdė apdulkėjusius, balandžių apterštus daiktus. Staiga ištraukia apterštą dulkėtą, storą skarą. P. Galaunė sako man: „Dargi, kišk tą skarą už savo marškinių. Nerodysim klebonui. Čia yra vertingas daiktas. Kai pradėsime aiškinti, klebonas gali mums to radinio neduoti“. Klebonas laukė mūsų bažnyčios apačioje. Radinys buvo nedidelis, aukso siūlais siuvinėtas audeklas (gal Slucko siuvinėjimo dirbtuvių darbo). Tą radinį (skarą, kurios liturginio pavadinimo nebeprisimenu) kunigas, laikydamas Mišias, užkabina ant savo rankos. Kai grįžome į Kauną, tą rastą daiktą perdaviau P. Galaunei.

Kai važiuojame atgal į Kauną, jau saulė leidosi. Sustojome prie kelio kokioje tai žydėlio karčemoje. P. Galaunė pakvietė mus pabaigtuvėms. Užfundijo (nupirko mums) alaus ir užkandžių. Dainavom ir dainavom dzūkų dainas („Pasakik antiala per marias plaukdama“ ir t. t.). Nežinau, ar kada nors kas yra matęs tokį linksmą P. Galaunę, koks jis buvo atada.

Kitais metais per vasaros atostogas Švietimo ministerijos pasiūsti išvažiavome į Žemaičių Kalvarijos apylinkes. Ten rinkome liaudies meną, fotografavo-

me, piešėme. Toje grupėje buvo dailininkas Paulius Augius, aš, archeologas K. Pauksmis, vienas studentas Krivickas, rodos, kad jo vardas buvo Vacys. Apsigyvenome minėto studento tėvo ūkyje – visai netoli Žemaičių Kalvarijos, gal vienas kilometras nuo jos.

Už darbą iš Švietimo ministerijos gavome neblogą honorarą. Tas vasaros darbas užtruko šešias savaites. Švietimo ministerija buvo davusi šiek tiek pinigų, jeigu jų priteiktų užmokėti už eksponatus. Apie mūsų atvykimą į Žemaičių Kalvarijos apylinkes ūkininkams pranešė kaimų seniūnai. Taigi, ūkininkai žinojo, kas per „sutvėrimai“ mes esame, nes kitais kartais mūsų, ekspedicijų dalyvių, gyventojai bijodavo, tad, kai užeidavome į ūkį keturi vyrai su aparatais, portfeliais, su lazdomis nuo šunų, užsklėsdavo duris, nes galvodavo kad esame valdžios pasiūsti, galime apdėti mokesčiais, o gal net vagys ir t. t. Užeiname pas ūkininką, paaškiname, kad esame iš Kauno, renkame muziejui senus daiktus, norime, jeigu turite, pamatyti senas spintas, skrynias, kitas senienas. Ūkininkas atsako: „Žinot, poneli, dieną norit pažiūrėti šiepų, skrynių, o naktį ateisit jas iškraustyt“, ir pradeda ūkininkas kolyti, šaukti: „Išėikit iš ūkio, tokių ponų mums nereikia!“

Dabar, nors seniūnai ir buvo pranešę ūkininkams apie mūsų atvykimą, bet vis tiek kai kada nuo jų gaudavome velnių.

Viename ūkyje mus pasitiko šeimininkė. Paaškinome, kas mes esame. Ūkininkė mums viską parodė – skrynias, spintas, audeklus ir t. t. Mes fotografavome, piešėme, kalbėjome. Šeimininkė mus dar ir pavaišino, davė medaus, pieno. Eidami toliau, prie pat vieno ūkio, radome seną koplytėlę. Iš koplytėlės pasvirę į mus žiūrėjo seni dievukai. Atrodė, kad jų balsą girdime: „Gelbėkit mus“. Užėjome pas ūkininką, paklausėme, gal gali atiduoti arba parduoti muziejui tas senas liaudies skulptūreles. Ūkio šeimininkai mums atsakė: „Poneliai, neduosma švento daikto į muziejų išniekinti, o parduoti šventus daiktus – Dievą – būtų didžiausias griekas“. Nuliūdę turėjome išeiti iš ūkio. Gaila, kad apie tokį nemalonų pasikalbėjimą su ūkio šeimininkais iš anksto nežinojome. Jei būtume žinoję, tas senas liaudies skulptūras būtume gavę kitu būdu – būtume atėję naktį ir skulptūras paėmę, kitaip sakant – pavogę. Toks „paėmimas“, kai matoma, jog liaudies meno eksponatas žūsta, buvo slapta Švietimo ministerijos

leistas. Tikriausiai pamaldūs ūkininkai tas vertingas liaudies skulptūras sudegindavo. Dabar to nematomo paėmimo daryti (t. y. pavogti skulptūrėlių) nebegalėjome. Jei taip būtume padarę, visas kaimas būtų sužinojęs, kad mes vagys, gal ir policija, kalėjimas grėstų, o ir Švietimo ministerijai būtų nemalonumas.

Tų pačių metų rudenį meno mokyklos direktoriaus Igno Šlapelio rekomenduotas, gavau laikino darbo Karo muziejuje pas generolą Vladą Nagevičių. Generolas tada buvo baigęs archeologinius kasinėjimus Pryšmančių kapinyne. Mano darbas buvo piešti kapinyne iškastus papuošalus. Piešiami objektai buvo nedidelio formato, skirti spaudai rengiamai knygai. Karo muziejuje piešiau daugiausiai naktimis iki 24 val. ir ilgiau – nenorėjau dėl darbo muziejuje praleisti daug paskaitų meno mokykloje. Man daug kartų reikėdavo nueiti į generolo butą. Ten iš jo gaudavau nurodymus. Tada generolas gyveno Metropolito viešbutyje. Darbas buvo skubus. Pagaliau jis ėjo į pabaigą. Kai svarbiausi papuošalų piešiniai buvo užbaigti, generolas manęs paklausė: „Dargi, kiek tau reikės mokėti už vieną piešinį?“ Atsakiau: „Generole, kiek Jūs duosite, tiek bus gerai“. Generolas linksmi atsakė: „Dargi, manau, aš tavęs nenuskriausiu – už vieną piešinį 10 litų“. Pasakiau ačiū. Generolas paprašė majoro Šeštakausko man už atliktus darbus išrašyti sąskaitą. Gavęs daugiau kaip 500 litų pinigų, perėjau porą kartų Laisvės alėja (gatve); tada net nežinojau, ką daryti su tiek daug pinigų. Dalį pasilikau savo reikalams, o 300 litų padėjau į Žydų banką.

Kai kitą dieną generolas atėjo į Karo muziejaus raštinę, jis sako man: „Dargi, tu mane prigavai – aš tau už piešinius per daug sumokėjau“. Aš jam atsakiau: „Generole, aš neprašiau Jūsų man už piešinį mokėti 10 litų. Jūs man tiek davėt“. Generolas nieko neatsakė.

Dar ir po to dirbau Karo muziejuje, bet dabar čia man mokėjo po 5 litus už piešinį. Šiame muziejuje įvairiausių mažų darbų turėjau iki pat Meno mokyklos užbaigimo. Tai buvo didelė materialinė parama man – per metus uždirbdavau po 700–1000 litų. Tada pažinojau visus Karo muziejaus administracijos darbuotojus ir žinojau visas neskelbtas šio muziejaus paslaptis – čia jaučiausi kaip namuose.

Kartą, kai V. Nagevičius grįžo iš Ispanijoje vykusio archeologų suvažiavimo, nupiešiau jo karikatūrą. Ji buvo išspausdinta „Lietuvos aide“. Už tą darbą redakcija man sumokėjo honorarą. Vieną

A. Dargis „Kompozicija“. Apie 1960–1970 m. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

dieną, man būnant muziejaus raštinėje, ten atėjo ir generolas. Jis sako man: „Dargi, aš neprašiau tavęs padaryti tą piešinį „Lietuvos aidui“. Generolas nepyko. Jis mėgo humorą, buvo kultūringa asmenybė. Pas generolą turėjau daug darbų – norint apie visus papasakoti, prireiktų daug laiko.

1932 m. rudenį buvo išspausdintas 8 puslapių apimties „Lietuvos aido“ iliustruotas nepolitinis savaitraštis „Lapas“. Jo leidėjas buvo Liudas Gurskis, redaktorius – aš (Alfonsas Dargis). „Lapo“ pirmajame puslapyje dažnai spausdindavome grafikos kūrinius. Jų gaudavau iš meno mokyklos Grafikos studijos, taip pat ir klišes (medį ar linoleumą). Spausdindavome ir svarbių pasaulio įvykių klišes. Jų gaudavome iš Vokietijos. Toms klišėms buvo skirtas visas puslapis. Darbo buvo daug, pajamų mažai. Tada lankyti meno mokyklą laiko likdavo nedaug.

„Lapas“ vėliau praturtėjo, turėjo nemažą prenumeratą. Leidinio redaktorius L. Gurskis, susirinkęs metinę „Lapo“ prenumeratą, išbėgo į Argentiną. Gerai, kad tada aš jau nebebuvau „Lapo“ redaktorius.

Nukelta į 60 p.)

A. Dargis. „Klounas“. 1950 m. LNDM. Nuotrauka iš www.limis.lt

Toliau „Lapą“, rodo, leido žurnalistas Račkauskas.

1933-ųjų pavasarį radau ant meno mokyklos juodos lentos prisegtą lapą – pranešimą, kad A. Dargis už pamokų nelankymą pašalintas iš meno mokyklos. Prasidėjo nemalonumai – vėl be Meno mokyklos.

Tų pačių metų vasarą Čiurlionio galerijos direktorius P. Galaunė davė darbo – rinkti liaudies meną Žemaitijoje (Akmenės apylinkėse). Sumokėjo už kelionę ir po 30 litų už kiekvieną spalvotą skrynių, spintų piešinį bei dar davė šiek tiek pinigų tam, jeigu reikėtų sumokėti už svarbius liaudies meno kūrinius.

Apsigyvenau grafo Zobovo dvare pas kumetę. Ji davė lovą ir maistą. Šiame „pensione“ buvo dar ir du Dotnuvos žemės ūkio akademijos studentai. Lankiau visus apylinkės ūkininkus. Kivylių kaime aplankiau Aldonos Olienės mamos tėviškę. Dargis (Dargevičius) pavaišino. Toliau užėjau pas smulkų ūkininką. Kieme buvo sena maža koplytėlė, joje – sena tapyba antmedžio lentos. Paklausiau, ar nebūtų galima tą tapybą (lentą) gauti muziejui. Jaunas ūkininkas apsidžiaugė – sako: „Kai buvau kariuomenėje, lankiausi Karo muziejuje – labai puikus“. Jaunasis ūkininkas nuėjo, o aš palikau su jo mama. Greitai ūkininkas sugrįžo, nešdamas pjūklą. Jis

sako: „Poneli, man padėsi nupjauti tą koplytėlę“. Aš nustebau, pasakiau, kad norėčiau tik tos senos lentos. Už tą tapybą (lentą) sumokėjau kelis litus. Ūkininkas ir jo mama apsidžiaugė, o aš dar labiau. Jei būčiau sakęs, kad lenta (tapyba) eis į Čiurlionio galeriją, gal jaunasis ūkininkas jos nebūtų man davęs. Jis žinojo tik Karo muziejų.

Tų pačių 1933-ųjų metų vasarą kartu su maža grupele dvaro gyventojų klausėmės radijo. Tada visa Lietuva laukė žinių apie Darių ir Girėną, kurie skrido per Atlantą. Radijo klausėmės iki pat ankstyvo ryto. Dariaus ir Girėno nebesulaukėme – gaila.

Minėtoje apylinkėje buvau apie šešias savaites. Likusį laiką dirbai savo tėviškėje. Nuvažiavau dviračiu į Tirkšlių parapijos kapines (senus kapus miestelyje). Ten, padedami davatkėlės, atidarėme kapų koplyčios duris. Davatkėlei paaiškinau, kad renku senus šventus daiktus (apie muziejų nieko nepasakiau). Koplyčioje ant sienos pamačiau gražią medžio nuospaudą (gražų medžio raižinį). Tas darbas buvo be rėmų, jo kampai (popierius) ant sienos užklijuoti su duona. Maloniai paklausiau davatkėlės, ar negalėčiau tą abrozdėlį gauti, norėčiau už jį ir sumokėti. Davatkėlė atsakė: „Imk, imk tą šventą abrozdėlį, manau, neišniekinsi – tik nesakyk klebonui“. Davatkėlės pavardės nežinau. Ji, gavusi pora litų, apsidžiaugė, o aš šypsodamasis – atgal dviračiu į tėviškę, iki kurios buvo aštuoni kilometrai.

Tais metais apie rugpjūčio pabaigą grįžau į Kauną. Surinktus eksponatus, liaudies meno piešinius atidaviau muziejaus direktoriui P. Galaunei. Jis liko patenkintas. Buvo apie 18 skrynių ir spintų piešinių. Savęs irgi neužmiršau – pasilikau keletą dievukų (medžio skulptūrėlių). Apsigyvenau „Lietuvaitės“ valgykloje, kuri stovėjo priešais Pieno centrą. Šeiminingė išnuomodavo keletą kambarių. Čia turėjau ir savo telefoną.

Anksčiau minėjau, kad iš meno mokyklos mokslievių sąrašų buvau išbrauktas už paskaitų nelankymą.

Būdamas Kaune, nuėjau pas meno mokyklos direktorių Igną Šlapelį – į jo butą. Direktoriui papasakojau, kad vasarą rinkau liaudies meną. Padovanojau jam Tirkšlių kapų koplyčioje rastą medžio nuospaudą (raižinį). Paprašiau, kad priimtų atgal į meno mokyklą. Direktorius I. Šlapelis man buvo dėkingas už medžio raižinį. Su juo kalbėjomės ilgai.

Jis pasakė: „Paduok prašymą, bus viskas tvarkoje, bet mokyklą lankyk!“

Taigi, visos bėdos pasibaigė. Buvau sveikas, pietums, kambariui pinigų turėjau – tai ko daugiau?!

1933 m. mes, vyresnių semestrų klausytojai, susibūrėme ir įsteigėme nepolitinę grupę „Forma“. Jos narių veiklos pagrindas buvo neužmiršti liaudies meno. Nerašyti „Formos“ įstatymai buvo tokie:

1. Materialiai ir moraliai padėti vienas kitam;
2. Priimant nutarimus reikalingas visų narių sutikimas (buvo veto teisė);
3. „Formos“ nariai negirtuokliauja, būna mandagūs.

„Forma“ pirmininko ir sekretoriaus neturėjo, susirinkimų protokolų – taip pat. Moterų į „Formos“ grupę buvo nutarta nepriimti. Grupės nariai ant kairės rankos nešiojo žiedą (žiedo projektą sukūrė Paulius Augius). „Formos“ draugija surengė daug savo narių personalinių dailės parodų, išleido nemažai dailės knygų. Kol „Formos“ narių dar yra, šios grupės veikla gyva. Šios grupės nariais buvo ir yra: Paulius Augius, Alfonsas Dargis, Juozas Jankus, Antanas Kučas, Viktoras Petravičius, Vaclovas Rataiskis-Ratas, Rudzinskas, Kipras Šaulys, Liudas Vilimas.

Gal 1934-ųjų metų pabaigoje Ignas Šlapelis pasiūkė mane į savo raštinę. „Dargi, turiu gavęs laišką iš pažįstamo kunigo. Jis nori per vasarą išdažyti savo parapijos bažnyčią. Laiške rašo, kad bažnyčia yra medinė, jokių tapybų nereikia. Manau, sugebėsi. Nuvažiuok pas kleboną, pažiūrėk ir sudaryk sutartį. Aš parašysiu kunigui laišką – pranešiu, kada atvažiuoji.“

Išėjus iš direktoriaus raštinės, net galva apsvaigo. Apsiėmiau padaryti darbą, kurio visai techniškai nesuprantu. Prieš važiuodamas sudaryti sutartį susiradau Kaune vieną patyrusį dažytoją, kuris buvo ilgai dirbęs Šiaulių bažnyčių dažytojo Cejausko ar Čežausko padėjėju. Ieškomo meistro pavardė buvo Albrechtas. Papasakojau jam, koks čia reikalas, paklausiau, kiek maždaug gali kainuoti medžiagos, darbas, kiek ilgai gali darbas užtrukti ir ar jis sutiktų su manimi padirbėti. Meistras man pasakė, kas turi būti įtraukta į sutartį (bažnyčios sienos, altorius, dažai ir t. t.).

Sutartą dieną nuvažiuavau pas Tryškių kleboną

A. Dargis „Dvi mergaitės“. 1950 m. LNDM. Nuotrauka iš www.limis.lt

(Telšių apskr.). Klebonas Stankaitis pažinojo I.Šlapelį iš seminarijos mokslo laikų – Stankaitis seminariją baigė, o I. Šlapelis išstojo iš jos, t. y. seminarijos nebaigė.

Kai nuvažiuavau į Tryškius, buvo atlaidai. Po pamaldų susirinko bažnyčios komitetas. Po ilgų kalbų sudarėme sutartį. Aš atsakingas už bažnyčios išdažymą be tapybos ir ornamentų, o altoriai, tabernakulis (pauksuoti), stelažų įrengimas (medžiaga) daro parapija, man prižiūrint. Bažnyčios komitetas prašė iš manęs garantijos. Daviau brolių Šadauskų alaus bravarą (Šadauskai mano pusbroliai). Komitetas skambino Šadauskams. Sutarėme, kad už bažnyčios išdažymo darbus bus sumokėta 3500 litų.

Albrechtui už darbo dieną mokėjau po 30 litų, dar apmokėdavau už valgi ir kelionės išlaidas. Mes su meistru valgėme klebonijoje. Albrechtas iš Kauno buvo atsivežęs du jaunus dažytojus. Dar vieną vyruką buvau pasamdęs iš miestelio. Bažnyčios dažymo darbai užtruko apie penkias savaites. Bažnyčios komitetas darbą priėmė, suorganizavo pabaigtuves. Man

Nukelta į 62 p.)

A. Dargis. „Be namų“. 1950 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

pelno (uždarbio) liko apie vienas tūkstantis litų.

Kitų metų vasarą dažiau dvi mažas medines bažnytėles – Upynos (Telšių apskr.) ir Leckavos (Mažeikių apskr.). Kaip ir ankstesnę vasarą dirbau su Albrechtu ir su minėtais dalytojais iš Kauno.

Turėdami pinigų kavai, nuo 1932 m. su būsimais „Formos“ draugais nueidavome į Konrado kavinę Laisvės alėjos gale. Ten užeidavo rašytojai, dailininkai, žurnalistai, teatralai, muzikai, politikieriai, biznieriai, švarios mergaitės ir poniutės – buvo tikras kultūros centras. Ten buvo sprendžiami kultūrinai ir politiniai klausimai. Grodavo puikus „Pomeranzo“ orkestras.

1936-ieji buvo paskutiniai mokslo metai. Diplominiam darbui pasirinkau temą „Lietuvių vestuvių papročiai“. Atėjo 1936 m. pavasaris. Diplominio darbo buvo padaryta, rodos, šeši kūriniai (dalis vestuvių). Darbai buvo gal 60x80 cm dydžio. Mano darbą meno mokyklos pedagogai, profesoriai įvertino gerai.

Baigiantis pavasario semestru, Meno mokyklos

klausytojai mokyklos patalpose turėdavo surengti savo dailės darbų parodą. Mano vieno diplominio darbo parodai I. Šlapelis vietą paskyrė bibliotekoje. Į parodos atidarymą iš Švietimo ministerijos atvažiavo, rodos, Maseliūnas ar Miseliūnas (viceministras ar kultūros ministras). Direktorius I. Šlapelis mane supažindino su svečiu iš ministerijos. Jam turėjau pristatyti savo kūrinius. I. Šlapelis ir svečas iš ministerijos liko patenkinti. Tie šeši „Lietuvių vestuvių papročiai“ darbai karo laikotarpiu Lietuvoje pražuvo.

Po kelių dienų dailininkas Stasys Ušinskas man pašnibždėjo į ausį: „Dargi, vakar buvo pedagogų posėdis. Nutarė: tave rekomenduoja Švietimo ministerijai dėl stipendijos gavimo tolimesnėms studijoms užsienyje. Dar neplepėk, kol direktorius nepasakė. Žinia buvo kaip iš Dangaus, net ir valgyti nebe norėjau. Čia buvo tik džiaugsmo pradžia. Stipendijos dar nebuvo.“

Meno mokykloje aš baigiau Ušinsko-Smetonos dekoratyvinės dailės kursą. Daug žinių gavau iš dailininkų Stasio Ušinsko, Adomo Smetonos ir Adomo Galdiko, architekto Vladimiro Dubeneckio.

Pedagogai, profesoriai mums tos mokyklos užbaigimo proga surengė išleistuves. Tais metais baigusių mokyklą buvo 15. Išleistuvių vakarienė vyko restorano „Rambynas“, stovėjusio priešais viešbutį „Versalis“, antrame aukšte. Pusbroliai Šadauskai išleistuvėms davė alaus boselį. Išleistuvės tą birželio sekmadienį pasibaigė apie penktą valandą ryto. Buvo daug kalbėta, puiki nuotaika. Aš ir dar keletas draugų patraukėme Laisvės alėjos viduriu – liepų alėja Pieno centro pusėn. Toje liepų alėjoje iš tolo pamatėme, kad kažkas eina mūsų pusėn. Nepažįstamasis priartėjo prie mūsų ir likus apie 10-čiai metrų, atsiklaupė ant kelių, iškėlė rankas į viršų ir pasakė „Pasiduodu!“. Mes turėjome keletą butelių gėrimų, likusių nuo vakarienės. Nepažįstamajm davėme paragauti iš visų bonkų. Šis paklausė, iš kur mes. Pasaukėme, kad iš „Rambyne“ vykusių meno mokyklos auklėtinių išleistuvių. „Aš – iš „Lietūkio“ – draugo gimtadienis!“ – pasakė nepažįstamasis ir dainuodamas kažkokią tai ariją iš operos, nuėjo senamiesčio pusėn. Tai buvo paskutinės Kauno aukštesniosios meno mokyklos užbaigimo valandos. Jų atminimo niekas negali ištrinti iš atminties. [...]“